

BALANȚA

de Ion Băieșu

Romanul de după al Doilea Război Mondial va fi profund marcat de contextul social politic al epocii, astfel că evoluția sa ar trebui privită dintr-o dubla perspectivă: cronologică și estetică. Scrierile anilor '60 - '70 aduc în prim-plan o tematică diversă, de la romanele „obsedantului deceniu” până la romanele cu sugestii mitice sau simbolice ori de reflecție morală sau filozofică, continuând astfel, în condiții mai puțin fericite, linia epicii interbelice.

Ultimele două decenii ale secolului trecut vor însemna din punct de vedere literar o diversificare a formulelor, atât ca reacție la cenzura comunistă, dar, mai ales, ca o formă de eliberare spirituală prin asumarea de către unii autori a unor experimente literare ce au dus, între altele, la apariția unei proze parodice și autoreferențiale. În acest context, esențială va rămâne preocuparea romancierului postbelic pentru tabloul social, dar, mai ales, pentru condiția umană, ilustrând relația individului cu destinul sau cu istoria, surprinzând personaje-cazuri dar și psihologii abisale.

Publicat în 1985, romanul *Balanța* va surprinde publicul, nu doar prin apariția sa neașteptată – autorul fiind mai degrabă cunoscut drept creator de schițe umoristice („părinte” al savuroaselor personaje Tanța și Costel) – cât, mai ales, prin formula sa specială care ascunde prin verva comică, tragicul din existență. Asadar *Balanța* este un roman realist, roman politic, dar și de observație morală care oferă imaginea unei lumi contemporane ce nu-și ascunde fața tragică.

TEMA Romanul *Balanța* aduce în prim-plan istoria a două destine - Nela, specialistă în psihologie și medicul Mitică Bostan- iar în jurul ei se adună un număr mare de întâmplări neobișnuite ce vor deveni concretizarea unor teme consacrate precum: destinul, condiția intelectualului, dar și a omului de rând în epoca socialistă, romanul căpătând adesea o evidentă notă de senzational pe fundalul reconstituirii monografice a unei lumi ce confirmă simțul pentru monstruos al scriitorului, dar și apartenența sa la familia spiritelor caragialiene.

Titlul sugerează ironic ideea unei lumi în dezechilibru în care personajele își găsesc, cu greu adevăratul drum, destinul lor fiind, de fapt, destinul absurd, tragi-comic al unei generații ce pare fără viitor. Și totuși, soarta, imprevizibilă, va reechilibra balanța aducându-i aproape pe Nela, un fel de "străină" camusiană. Imună la ticăloșie și pe Mitică e un incoruptibil, un justițiar, un donquijote, un "nebul" al rigorii morale.

Perspectiva narativă este obiectivă, narațiunea, de formulă clasică, fiind realizată de un narator omniscient și obiectiv ce povestește ce se întâmplă cu eroii săi, le face biografia la momentul potrivit, îi introduce în situații dramatice (tentativa de viol, bătăi, pușcărie, spital), îi lasă să prezinte fel de fel de întâmplări senzationale și să asculte altele tragice. Romanul este caracterizat de concizie și fluența limbajului, evenimentele fiind narate rapid, mergând direct la esență. Se recunoaște, asadar, cu ușurință tehnica nuvelei tradiționale transpusă într-o proză de tip comportamentist ce surprinde diverse experiențe de viață.

Timp și spațiu Romanul, a cărui acțiune este plasată în anii epocii comuniste, fapt pus în evidență de elementele de conținut ce surprind realitățile acelor vremuri (militia, anchetele la Securitate, repartitiile din învățământ, manifestațiile omagiale cu „steaguri, lozinci și portrete”), fără a exista un indice temporal exact, aduce în prim-plan un timp istoric vitreg omului, timpul inundațiilor, al sinistratilor ce-și caută neputincioși un loc în acest potop ce inunda o lume mică, saracă și urâtă.

Spațiul este și el fixat tot prin detalii realiste care reflectă imaginea Bucureștiului „epocii de aur”: Institutul de Igienă, Bulevardul 6 Martie, Universitatea, Piața Filantropia, pentru că, la un moment-dat locul acțiunii să se schimbe, imprevizibilă Nela, proaspăt absolventă, fiind repartizată undeva în provincie, într-un orașel „foarte eterogen din punct de vedere social [...]” unde “peste șaptezeci la sută dintre locuitori provin din mediul rural [...], Multi sunt veniți din Moldova[...]. Treisprezece la sută din populație este alcătuită din țigani[...]”, adică în orice oraș industrializat

forțat, în care oamenii devin pioni angrenați în marele mecanism al unei societăți „multilateral dezvoltate”

Relația incipit-final Romanul debutează brusc, sub semnul mottoului lui Blaise Pascal, conform căruia „*cine vrea să devină inger, devine animal*” și începe cu scena în care Nela visa că este ciugulită de foarte multe vrăbii despre care si-a adus aminte că prevestesc moartea, așa cum o prietenă din liceu îi spusese odată, că păsărelele mici din vise aduc doar nenorociri.

Nota senzațională și ușor tenebroasă continuă: Nela descoperă că peste noapte tatăl ei murise alături de ea, după o suferință atroce. Nu se sperie, nu se lamentează, poartă o discuție dură la telefon cu un medic impostor, refuză să deschidă ușa fratelui său, Marcel, și merge, în cele din urmă, la profesorul care-i operase tatăl (vechi prieten al acestuia) pentru a-i oferi cadavrul clinicii universitare. Oferta nu este primită și, când se întoarce acasă, Nela constată că trupul tatălui său a fost furat.

Finalul încheie în el întreaga filozofie a cărții, realizând, pe de-o parte, un fel de legătură simbolică dintre început și sfârșit prin evocarea, din perspectiva Nelei a imaginii celor dispăruți: „*M-am gândit la tata și la Nedelcu. Am stat toată noaptea și i-am privegheat, m-am rugat pentru ei[...]*”, dar surprinde, în aceeași manieră frustă, logica simplă a vieții care trebuie să fie o „balanță” a morții, și declarația, acum deloc surprinzătoare a Nelei: „*Vreau să fac un copil cu tine!*”. Ultima frază a romanului îi aparține aceluiași narator detașat care, cu simplitatea unui lucru normal într-o lume anormală, constată: „*Nela se clătină de uimire: îl iubea.*”

Structură și compoziție Structura romanului este simplă surprinzând istoria a două destine: Nela, specialistă în psihologie și medicul Mitică Bostan prinse într-o succesiune de întâmplări neobișnuite. Din punct de vedere compozițional romanul pare, mai degrabă o înlănțuire de scene, unele aparent fără legătură cu celelalte, dar care construiesc în ansamblu imaginea unor vremuri vitrege în care personaje precum Nela sau Mitică Bostan se luptă sa-si pastreze curătenia morală, dând, în același timp, dovada de reale calități umane, dar și profesionale

Subiect Romanul debutează, asadar cu scena evocată în incipit pentru ca, după această deschidere comic-macabră, să își schimbe locul acțiunii. Acum Nela apare ca proaspătă absolventă, în trenul ce-o duce undeva în provincie, departe, spre locul unde a fost repartizată. Este vremea marilor inundații și trenul este plin de sinistrați, veniți de peste tot. Acesta este un spațiu ideal pentru povestire – calatoria se dovedește o aventură tragi-comic, grotesca. Personajele din tren sunt bizare: discută despre dezarmare și fac politică, cineva lansează ideea accidentului atomic și altcineva îl combate. Un preot care bea votca și fumeaza își povestește viața plângându-se de preoteasa geloasă care-l persecută în chip demonic. O femeie amărâtă își caută bărbatul fugit de acasă și e de părere că de vină sunt întotdeauna femeile: „*bărbatul încearcă, e datoriu lui de bărbat, dar femeia trebuie să știe care e rostul ei și să-l oprească de la păcat*”. Nela se apără prin mijloace contondente de un tânăr agresor, mai înainte își pierduse geamantanul în timpul transbordării și un ceferist zdravăn o purtase prin apă. Momentul culminant al acestei secvențe este apariția muncitorilor navetiști (personaj colectiv, rudimentar, violent, brutal). Ca o hoardă, ei asaltează trenul calcă totul în picioare și se instalează în compartimente. Un acordeonist cântă, la cerere. Când psiholoaga protestează, aducând argument că în tren sunt sinistrați, i se răspunde prompt: „*Dacă sunteți sinistrați, ce căutați în trenul clasei muncitoare? La ADAS, fi-v-ar rasa a dracului...*”.

Nela descinde, ca un personaj balzacian, într-un oraș necunoscut și, înainte de a afla ceva despre el, eroina trece printr-o altă experiență dură: vazând-o palidă, nefardată, prost îmbrăcată, inspectoarea șefa își face o impresie proastă și-i schimbă pe loc repartiția - de la liceul central, o trimite la periferie. La întoarcere psiholoaga este atacată de un grup de huligani, dusă cu forța într-o baracă părăsită. Urmează în roman un spațiu alb, un prim suspans. Lângă intratabila Nela apare un alt personaj ciudat, medicul urolog Mitică Bostan care o salvează pe imprudenta profesoară din mâinile huliganilor care vroiau s-o violeze. Nela ajunge la Militie, după care este trimisă la spital. Aici doctorul îi povestește ce se întâmplase și, pe neașteptate, o invita într-o excursie (tanara accepta doar dacă îi va cumpara o pereche de bascheti). În timpul excursiei are loc un exercitiu militar și unul dintre ofiteri o recunoaște pe Nela- fusesera colegi la gradinita și locuiau pe aceeași stradă (un flash-bach – episod din copilăria ei).

Personajele pătrund apoi în lumea spitalului și, de aici, la pușcărie. Sunt prezentate alte povestiri tragice, și apar numeroase personaje secundare. Directorul-adjunct al spitalului local, Butușină, este analfabet și potlogar și îi poartă pică doctorului Bostan pentru că acesta nu a vrut să se însoare cu fiica lui. Un pacient, Titi, este utopist, vrea să schimbe lumea și notează într-un caiet reformele pe care le propune. Pacientul moare în urma unei operații grele și doctorul Bostan este scos vinovat de numitul Butușină. Doctorul este amenințat, șantajat de rudele celui decedat și își face dreptate singur, lovește cu pumnul, se incaieră cu procurorul Oprina și este condamnat pentru agresiune. Nela protestează și i se aplica o corectie dura, încearcă apoi să-l santajeze pe procuror, dar nu reușește, în final se adresează organelor de partid. Acum îl cunoaște și pe Nedelcu, un revizor-contabil ce-i va deveni prieten.

Ea trece prin alte întâmplări stranii și crude: intenționând să facă la școală o grupă de elevi supradotați îl descoperă pe Dudu, fiul unui țigan și al unei prințese adevărate (urmașa unei mari familii boierești). Merge în casa elevului și află de la Dudușeche, tatăl, o istorie politică și sentimentală uluitoare: salvarea, în anii 50, a unei fete din înalta aristocrație românească, de către un tânăr activist provenit dintr-o familie de rudari - povestea pare ușor neverosimilă.

Nedelcu, economistul sosit în orașul de provincie pentru a descoperi firele unei ample delapidări cu semnificații politice îi marturisează Nelei adevăratul motiv al venirii sale. Dar și povestea lui se termină precipitat și dubios: justițiarul Nedelcu este împins sub roțile trenului de tânăra lui soție, la câteva zile după căsătorie - femeia este schizofrenică și face pe muta, în realitate fiind implicată în acțiunea de delapidare.

Ritmul întâmplărilor devine precipitat, cu intervenții miraculoase : Mitică este scos din pușcărie pentru a o opera pe soția primului-secretar, după care, el și Nela vor merge în satul natal al lui Titi pentru a-l înmormânta, paznicul transformându-se într-un chef de pomină.

Scena este relevantă mai ales pentru viziunea asupra lumii reprezentate căci oamenii au o " filozofie " specială a supraviețuirii în această lume în care tonul ironic-umoristic maschează tragismul. Majoritatea personajelor s-au resemnat cu ideea că lumea în care trăiesc e un mic infern în care se poate oarecum supraviețui: „*Vorba lui tata, Dumnezeu sa-l ierte: de bine, de rău, o ducem bine*”

În acest timp, alții, mai puțini, mai privilegiați, apreciază chiar un oarecare confort imediat ce le alimentează speranța în "viitorul de aur" „*...fiți calmi, c-o să fie bine. Nu se știe când, dar o să fie bine. Drept pentru care vă propun să ne îmbătăm imediat și temeinic, așa cum stă bine unor bărbați care iubesc viața și beneficiile ei trecătoare*

Caracterizare * relatie

Nela, (Ioana Pop), protagonista romanului, este fiica unui colonel de Securitate, proaspătă absolventă a Facultății de Psihologie care parcurge o succesiune de experiențe care îi vor pune rapid în valoare trăsăturile morale dominante.

Copil privilegiat – a trait într-o vilă frumoasă cu flori și balansoare – înconjurată de atenție, va afla totuși, foarte târziu adevărul despre relația părinților săi. Mama îi marturisează în pragul morții că tatăl său fusese un om *in stare de orice, nu știa ce e mila*, motiv pentru care o terorizase adesea (ba avea obsesia că este evreică și ca îi ascunde adevărul, ba ca îi este infidelă), așa că după ieșirea acestuia la pensie, atunci când copiii crescuseră îl va parasi pe sotul care o chinase o viață întreagă.

Traind într-o lume dezumanizată ea dovedește încă din primele pagini ale romanului o tărie de caracter aproape socantă: nu o sperie nici moartea, nici suferința, rămânând lucidă în ambele situații. Este un spirit radical, „trăznit”, spune mereu ce gândește, are gesturi imprevizibile, de aceea intră în conflict cu toată lumea și trece prin situații penibile care nu-i vor modifica în niciun fel caracterul.

O primă secvență semnificativă pentru profilul personajului o constituie scena în care, după un somn greu lângă tatăl muribund constată că acesta murise alături de ea, după o suferință atroce. Nu se

sperie, nu se lamentează, poartă o discuție dură la telefon cu un medic impostor, refuză să deschidă ușa fratelui său, Marcel, și merge, în cele din urmă, la profesorul care-i operase tatăl (vechi prieten al acestuia) pentru a-i oferi cadavrul clinicii universitare, dar este refuzată.

Convinsă ca lumea în care trăiește este un mic infern în care trebuie să supraviețuiești încercând să nu abandonezi credința în adevăr și frumos, Nela reacționează cu multă naturalitate în orice situație: se apără agresiv de un navetist beat care încerca să o agreseze, accepta postul la o școală de la periferie, e salvată în ultima clipă de la viol și astfel îl va cunoaște pe intransigentul doctor Mitica Bostan.

Pe tot parcursul romanului Nela pare adesea un personaj de roman senzational. O altă **secvență semnificativă** pentru caracterizarea acesteia este cea în care, după ce aflase adevărul despre tatăl său din marturisirile mamei bolnave, nu ezită să îi fure acesteia urna cu rămășițele parintelui pe care îl iubea pentru a-i îndeplini o ultimă dorință: aceea de a fi *îngropată sub un nuc, undeva, într-un câmp sau pe un deal necunoscut*.

Profilul personajului se desăvârșește prin relația cu celălalt erou al romanului: chirurgul urolog Mitica Bostan. În această lume în care anormalul trece drept normal și în care firescul pare o abatere de la normă, ei doi sunt singurii normali ce se autocaracterizează însă drept niște "bezmetici", niște "descreierati", căci înțeleg foarte bine că doar ei sunt altfel. Cele două personaje formează astfel un cuplu care se armonizează și se echilibrează într-o lume nebună, întoarsă pe dos.

Nela și Mitică se plac de la prima vedere, așa cum se întâmplă în romanul sentimental clasic și modern. Cei doi cinici susținători ai corectitudinii și dreptății se mută împreună încă din prima zi, discută despre orice, fac totul împreună, dar nu manifestă nici un gest de tandrețe unul față de celălalt, au o relație pur platonice.

Doctorul "măruntel și slăbuț, cu o privire istețată și nerăbdătoare" care o salvase din mâinile huliganilor va deveni partenerul cinstit, deștept, intransigent, „aiurit” și violent al Nelei. Zelos, chirurgul talentat și nonconformist va fi arestat pentru că operase fără autorizația șefului său un tânăr al nimănui, Titi. Acesta avea cancer la vezică și încă vreo șapte boli incurabile. Titi va muri la scurt timp după operație, nu înainte de a lăsa în grija medicului, pe care îl iubea ca pe un frate, niște caiete în care și-a înscris crezurile – ideologia unei noi ordini mondiale bazate pe ideea îndreptării răului prin bine și prin sacrificiu de sine, care îi interesau pe cei de la Securitate.. Din închisoare scapă datorită meseriei și reputației sale: o operează pe nevasta prim-secretarului din județ, iar acesta, drept recunoștință, aranjează să fie achitat.

Crede în munca împlinită : „De multe ori ajung la concluzia că nu mă mulțumește nimic de la viață, deși îmi place enorm să trăiesc, să știu, să văd, să descopăr, să acționez. Să acționez, dar cu succes. Pentru că munca fără împlinire e inutilă” și în demnitate: „Demnitatea va fi ultima cetate pe care o voi pierde în lupta mea cu lumea înconjurătoare” . De aceea, însoțit de Nela, în ciuda rudelor lui Titi care au încercat să-l santajeze, își va duce pe prietenul în satul natal pentru a-l înmormânta, după ce înainte nu ezitase să lovească un procuror care fusese chemat de acestea, motiv pentru care va și fi arestat de Militie.

Astfel cele două personaje raman singurele normale, în ciuda aparentei lor neadaptari la aceasta lume pe dos, deoarece refuza să-și piardă demnitatea și omenia.

Asadar, romanul lui Ion Baiesu ramane o marturie a unei epoci nu demult apuse, în care lumea pare, mai degraba, un mic infern în care se putea oarecum supraviețui. O lume pestriță și pitorească, în care avalanșa de întâmplări nu face decât să arate că nimic fundamental nu se întâmplă de fapt – și aceasta este sursa fundamentală a tragicului: lipsa de speranță, revelarea mecanismului stricat al unei societăți care se învîrte bezmetic în cerc, care nu se mai poate referi la un sistem de valori, căci nu are nici o șansă de scăpare. O lume în care risu-plînsu stau într-o balanță perfectă, dar inutilă.